

28.8.2012

Dnro TAS/245/12

Sosiaali- ja terveysministeriö
kirjaamo@stm.fi

LAUSUNTO LUONNOKSESTA HALLITUKSEN ESITYKSEKSI NAISTEN JA MIESTEN VÄLISESTÄ TASA-ARVOSTA ANNETUN LAIN MUUTTAMISEKSI

Sosiaali- ja terveysministeriö on pyytänyt tasa-arvovaltuutetulta lausuntoa luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetun lain (609/1986, jäljempänä tasa-arvolain) muuttamiseksi (29.6.2012, STM013:00/2011).

Ehdotuksessa sukupuoleen perustuvan syrjinnän kiellot laajennettaisiin koskemaan myös sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun perustuvaa syrjintää. Lakia täydennettäisiin velvoitteella edistää sukupuolivähemmistöön kuuluvien tasa-arvoa. Lain oppilaitoksia koskevia tasa-arvon edistämissäännöksiä selkeytettäisiin ja ne laajennettaisiin koskemaan perusopetusta antavia oppilaitoksia.

Tasa-arvolain nimi

tään

Luonnoksessa hallituksen esitykseksi lähdetään siitä, että naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetun lain (609/1986) nimi säilytettävänä. Tasa-arvovaltuutettu katsoo, että lain sisältöä paremmin vastaava nimi olisi laki sukupuolten välisestä tasa-arvosta, varsinkin kun lakiin esitetään sisällytettäväksi nimenomaiset sukupuoli-identiteettiä, sukupuolen ilmaisuja ja sukupuolivähemmistöjä koskevat säännökset.

Sukupuoli-identiteetti, sukupuolen ilmaisu ja sukupuolivähemmistöt

Tasa-arvovaltuutettu on tyytyväinen, että tasa-arvovaltuutetun jo pitkään vaatimat sukupuolivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden syrjinnän kieltävät ja heidän tasa-arvoisen asemansa edistämistä koskevat nimenomaiset säännökset ehdotetaan nyt otettaviksi laaja-alaisina tasa-arvolakiin.

Tämä esitys vastaa tasa-arvovaltuutetun linjausta, jonka mukaan tasa-arvolain mukaisen suojan sukupuoleen perustuvaa syrjintää vastaan ja soveltuvilta osin myös tasa-arvolain sukupuolten välistä tasa-arvoa edistävien säännösten voidaan jo nyt tulkita koskevan myös sukupuolivähemmistöjä.

Nimenomaisten säännösten saaminen lakiin on kuitenkin erittäin tärkeää sukupuolivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden perustuslain mukaisen yhdenvertaisen aseman tehokkaaksi turvaamiseksi sekä sukupuolivähemmistöjen syrjintäsuojaan ja tasa-arvoisen aseman edistämisen näkyväksi tekemiseksi ja selkiyttämiseksi. Säännökset ovat tarpeen myös tasa-arvovaltuutetun toimivallan vahvistamiseksi sukupuolivähemmistöjen osalta.

Tasa-arvolain tarkoitus ja sukupuolivähemmistöt

Tasa-arvovaltuutetusta on hyvä, että lain tarkoitusta koskevaan 1 §:ään sisällytetään sukupuolivähemmistöt sekä syrjinnän estämisen että tasa-arvon edistämisen osalta.

Tasa-arvovaltuutettu esittää, että 1 §:ään ehdotetun muotoilun ”tämän lain tarkoituksena on estää sukupuoleen perustuva syrjintä ja edistää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa sekä tässä tarkoituksessa parantaa naisten asemaa erityisesti työelämässä, samoin kuin sukupuolivähemmistöön kuuluvien asemaa yhteiskunnassa” sijasta käytettäisiin muotoilua ”tämän lain tarkoituksena on estää sukupuoleen perustuva syrjintä ja edistää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa sekä tässä tarkoituksessa parantaa naisten asemaa erityisesti työelämässä, sekä edistää sukupuolivähemmistöön kuuluvien tasa-arvoa”.

Tämä vastaisi paremmin tasa-arvolain muuta sisältöä ja säännöksiä, joissa myös käytetään käsitettä ”tasa-arvon edistäminen”. Tasa-arvolain keinoin (tasa-arvoa edistämällä ja syrjinnän kielloilla) voidaan vain osittain ja välillisesti vaikuttaa sukupuolivähemmistöjen aseman parantamiseen yhteiskunnassa. Tasa-arvolain lisäksi tarvitaan muita keinoja (sekä lainsäädäntöä että poliittisia toimenpiteitä) sukupuolivähemmistöjen aseman parantamiseksi yhteiskunnassa. Tämä tuli esille tasa-arvovaltuutetun sukupuolivähemmistöjen asemasta keväällä 2012 julkaisemaa selvitystä tehtäessä.

Sukupuolivähemmistöihin kuuluvien tasa-arvon edistäminen

Tasa-arvovaltuutettu pitää hyvänä tasa-arvon edistämismääräyksen ulottamista sukupuolivähemmistöihin laajasti niin, että tasa-arvolain tarkoitusta koskevan 1 §:n lisäksi asiasta säädetään erillisessä 6 b §:ssä, jossa yksilöidään edistämismääräyksen koskevan viranomaisia, oppilaitoksia ja työnantajia.

Tasa-arvovaltuutettu ehdottaa kuitenkin, että samalla tavoin kuin viranomaisten velvollisuudesta edistää tasa-arvoa on säädetty tasa-arvolain 4 §:ssä myös uudessa sukupuolivähemmistöjä koskevassa 6

b §:ssä todettaisiin, että viranomaisten tulee luoda ja vakiinnuttaa sellaiset hallinto- ja toimintatavat, joilla varmistetaan sukupuolivähemmistöihin kuuluvien tasa-arvon edistäminen asioiden valmistelussa ja päätöksenteossa. Erityisesti tulee muuttaa niitä olosuhteita, jotka estävät tasa-arvon toteutumista. Sukupuolivähemmistöihin kuuluvien tasa-arvon edistäminen tulee ottaa huomioon julkisten palvelujen saatavuudessa ja tarjonnassa.

On myös erittäin tärkeää, että 6 b §:n 2 momentin mukaisesti sukupuolivähemmistöt otetaan huomioon oppilaitosten ja työnantajien tasa-arvosuunnitelmissa ja niiden tasa-arvoa edistävissä konkreettisissa toimenpiteissä.

Syrjintä sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisun perusteella

Ehdotuksessa käytetyt käsitteet syrjintä sukupuoli-identiteetin perusteella ja syrjintä sukupuolen ilmaisun perusteella on ulotettu koskemaan myös muita kuin sukupuolivähemmistöihin kuuluvia henkilöitä. Tällä on ilmeisesti haluttu tuoda esille sukupuolen moninaisuutta ja sitä, että jokaisella on oma yksilöllinen sukupuoli-identiteettinsä ja jokainen myös ilmaisee sukupuolta omalla yksilöllisellä tavallaan eikä tämän perusteella ketään saisi syrjiä. Tämä sukupuolen moninaisuus koskee sekä miehiä ja naisia että sukupuolivähemmistöihin kuuluvia.

Tasa-arvovaltuutettu toteaa, että on erittäin tärkeää lisätä tietoa ja ymmärrystä sukupuolen moninaisuudesta. Keskeisintä tasa-arvolakia nyt muutettaessa on kuitenkin vahvistaa ja selkiyttää erityisesti sukupuolivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden syrjintäsuojaa ja tasa-arvoista asemaa.

Ehdotuksen perusteluissa on tuotu esille syrjinnän kieltojen ulottuminen myös sukupuolivähemmistöihin kuuluviin henkilöihin sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisun perusteella tapahtuvan syrjinnän kieltojen kautta, mutta tasa-arvovaltuutettu on huolissaan siitä, että sukupuolivähemmistöjen syrjintäsuoja ei tule riittävän selkeästi esille itse lakitekstissä sen syrjinnänkielloissa 7 §:ssä ja 8 ja 8 a - 8 e §:issä.

Tasa-arvovaltuutetun mielestä sukupuolivähemmistöihin kuuluvien syrjintäsuojan näkyväksi tekemisen ja selkeyden kannalta olisi tärkeää, että itse lakitekstissä todettaisiin, että tasa-arvolaisissa eri asemaan asettamisella sukupuoli-identiteetin tai sukupuolen ilmaisun perusteella tarkoitetaan myös eri asemaan asettamista sukupuolivähemmistöön kuulumisen perusteella. Tämä selkeyttäisi lain syrjintäsäännösten tulkintaa myös sikäli, että lakitekstin määritelmät sukupuoli-identiteetistä ja sukupuolen ilmaisemisesta kuvaavat huonosti intersukupuolisten henkilöiden tilannetta.

Tasa-arvolain soveltamisen ja valvontaviranomaisen työn kannalta olisi lisäksi tärkeää selkiyttää, mitä syrjinnällä sukupuoli-identiteetin tai sukupuolen ilmaisun perusteella käytännössä tarkoitettaisiin muiden kuin sukupuolivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden kohdalla ja

keihin heidän tilannettaan verrattaisiin. Kuten esityksen perusteluisakin on todettu, käytännössä voisi vain harvoin olla tilanteita, joissa ns. sukupuolienemmistöihin kuuluvat (miehet, naiset) joutuisivat sukupuoli-identiteettinsä tai sukupuolen ilmaisunsa perusteella huonompaan asemaan suhteessa sukupuolivähemmistöihin kuuluviin henkilöihin.

Tasa-arvolain nykyisillä säännöksillä on jo kielletty syrjintänä naisten ja miesten asettaminen eri asemaan sukupuolen perusteella. Tämän on katsottava sisältävän myös naisten ja miesten syrjinnän sukupuoli-identiteetin tai sukupuolen ilmaisun perusteella siten, että naisia ja miehiä verrataan mahdollista syrjintää arvioitaessa toisen sukupuolen edustajiin.

Ongelmana on se, miten ns. sukupuolienemmistöjen (naisten ja miesten) kohdalla erotettaisiin esimerkiksi se, milloin olisi kyse tasa-arvolaisista syrjintäsäännöksillä suojatusta sukupuolen ilmaisemisesta ja milloin mahdollisesti tämän suojan ulkopuolelle jäävästä muusta oman tyylin ja persoonallisuuden ilmaisemisesta. Rajanveto voisi olla käytännössä erittäin hankalaa.

Tasa-arvolain syrjintäsuojan laajentaminen siten, että sen säännöksiä sovellettaessa jouduttaisiin syrjintää arvioitaessa vertaamaan naisten sukupuoli-identiteettiä tai sukupuolen ilmaisemista toisiin naisiin tai miesten sukupuoli-identiteettiä ja sukupuolen ilmaisua toisiin miehiin ei ole tarkoituksenmukaista eikä tarpeellista sukupuolisyryjinnän suojan vahvistamiseksi. Lain esitöissä olisikin tärkeää selvästi todeta, että ehdotetuilla lain muutoksilla ei ole tarkoitus muuttaa nykyistä käytäntöä, jossa naisia ja miehiä verrataan sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisun osalta syrjinnän toteamiseksi toisen sukupuolen edustajiin.

Käsitteiden osalta tasa-arvovaltuutettu ehdottaa harkittavaksi, kuvaisiko esimerkiksi transvestiittien tilannetta paremmin käsite ”ilmaisee eri sukupuolta” kuin käsite ”ilmaisee kuuluvansa eri sukupuoleen”.

Läheissyrjintä, oletettuun syyhyn perustuva syrjintä ja moniperusteinen syrjintä

Läheissyrjintä ja oletettuun syyhyn perustuva syrjintä

Luonnoksessa hallituksen esitykseksi ehdotetaan, että tasa-arvolakiin lisättäisiin kieltä asettaa henkilö eri asemaan sukupuoli-identiteetin tai sukupuolen ilmaisun perusteella riippumatta siitä, perustuuko eri asemaan asettaminen henkilöön itseensä tai hänen läheiseensä liittyvään tosiseikkaan tai oletukseen. Läheissyrjintä ja oletettuun syyhyn perustuva syrjintä esitetään siis kiellettäväksi vain silloin, kun eri asemaan asettaminen perustuu sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun.

Tasa-arvovaltuutettu katsoo, että mainittujen kieltojen soveltamisala on rajattu liian kapeaksi. Vaikka läheissyrjinnän ja oletettuun syyhyn perustuvan syrjinnän kiellot ovat erityisen tarpeellisia sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ihmisten kannalta, ne voivat olla relevantteja myös silloin, kun mainitunlainen syrjintä perustuu muihin tasa-arvolaisissa kiellettyihin syrjintäperusteisiin. Yhtä lailla tasa-arvolain nojalla kiellettyä tulee olla henkilön syrjiminen esimerkiksi sillä perusteella, että hänen oletetaan olevan raskaana. Euroopan unionin tuomioistuimessa on vireillä läheissyrjintää raskauden perusteella koskeva asia Kulikauskas (C-44/12). Siinä tuomioistuimelta pyydetään ennakkoratkaisua siitä, onko direktiivin 2006/54/EY mukaan kysymys lainvastaisesta syrjinnästä silloin, kun henkilöä kohdellaan epäsuotuisammin toisen henkilön raskauden perusteella ja onko menettely syrjivää siinä tapauksessa, että epäedullisesti kohdeltu on raskaana olevan henkilön kumppani tai muuten sidoksissa häneen.

Yhdenvertaisuustoimikunnan mietinnössä (OMKM 2009:4) ehdotetaan, että uuteen yhdenvertaisuuslakiin lisättäisiin säännökset moniperusteisesta syrjinnästä, syrjinnästä läheisen vuoksi sekä oletettuun syyhyn perustuvasta syrjinnästä niin, että niitä koskevat kiellot koskisivat syrjintää kaikilla ko. laissa kiellettävillä syrjintäperusteilla. Kieltojen lisäämistä lakiin kuvataan informatiiviseksi, sillä niiden todetaan muutoinkin sisältyvän laissa olevaan syrjinnän kieltoon. Ruotsin syrjintälaissa ei ole nimenomaisia säännöksiä oletettuun syyhyn perustuvasta syrjinnästä tai läheissyrjinnästä, mutta lain esitöiden mukaan mainitut syrjinnän muodot ovat kiellettyjä ja kiellot koskevat kaikkia laissa säädettyjä syrjintäperusteita, joita ovat muun muassa sukupuoli ja sukupuolijaon ylittävä identiteetti tai ilmaisu (kön, könsöverskridande identitet eller uttryck. Prop. 2007/08:9).

Tasa-arvovaltuutettu katsoo, että tasa-arvolain tarkoitus ja lain 7 §:n sanamuoto huomioon ottaen tasa-arvolain syrjintäkieltojen on jo nykyisellään mahdollista tulkita kattavan syrjinnän oletetun syyn perusteella samoin kuin syrjinnän, jossa syrjinnän peruste ei liity siihen henkilöön, jota syrjitään, vaan tämän läheiseen henkilöön. Tasa-arvovaltuutettu kannattaa lain selkeyden ja informatiivisuuden lisäämiseksi läheissyrjinnän ja oletettuun syyhyn perustuvan syrjinnän kieltojen kirjaamista tasa-arvolakiin, mutta katsoo, että asiaa tulee arvioida kaikkien laissa säädettyjen syrjintäperusteiden kannalta. Jos oletettuun syyhyn ja läheissyrjintään liittyvät kiellot lisättäisiin tasa-arvolakiin nyt esitetyssä muodossa, se saattaisi vastakohtaispäätelmän perusteella johtaa siihen, että muiden tasa-arvolaisissa kiellettyjen syrjintäperusteiden kuin sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisun katsottaisiin rajautuvan läheissyrjintää ja oletettuun syyhyn perustuvaa syrjintää koskevien kieltojen soveltamisalan ulkopuolelle.

Säännöksen perustelujen mukaan lainkohdassa tarkoitettu läheinen voisi olla henkilön aviopuoliso, vanhempi, lapsi, sisarus tai vakituinen asuinkumppani. Paitsi että luettelosta puuttuu maininta rekisteröidyistä parisuhteista, tasa-arvovaltuutettu katsoo, että suljetun luettelon muotoon kirjoitettu kuvaus mahdollisista läheisistä henkilöistä rajaa muutoinkin liikaa säännöksen piiriin kuuluvien henkilöiden

joukkoa. Perusteluihin tulisi lisätä jonkinlainen joustava ilmaisu, joka mahdollistaa erilaisten syrjäntätilanteiden huomioon ottamisen. Jos esimerkiksi ystävineen ravintolaan pyrkivän henkilön sisäänpääsy ravintolaan estetään sen vuoksi, että hän on transvestiitti, syrjinnän sukupuolen ilmaisuuden perusteella voidaan katsoa kohdistuvan myös hänen ystäviinsä.

Moniperusteinen syrjintä

Tasa-arvovaltuutettu katsoo, että tasa-arvolaisissa tulee säätää myös moniperusteisesta syrjinnästä. Moniperusteinen syrjintä liittyy siihen, että ihmistä määrittää samanaikaisesti monta eri seikkaa kuten sukupuoli, etninen alkuperä, terveydentila, ikä tai seksuaalinen suuntautuneisuus. Toisinaan eri tekijät yhdessä johtavat siihen, että henkilö kohtaa syrjintää. Tasa-arvolakiin tulisi lisätä säännös siitä, että syrjintä on tasa-arvolain perusteella kiellettyä myös silloin, kun tapaukseen liittyy useampi syrjintäperuste, joista yksi on sukupuoli, sukupuoli-identiteetti tai sukupuolen ilmaisuus. Ei ole riittävää, että säännös moniperusteisesta syrjinnästä mahdollisesti lisätään yhdenvertaisuuslakiin, kuten yhdenvertaisuustoimikunta mietinnössään (OMKM 2009:4) on ehdottanut. Tasa-arvovaltuutettu voisi tasa-arvolain valvontaviranomaisena käsitellä myös työelämässä tapahtuvia moniperusteista syrjintää koskevia tapauksia.

Tasa-arvosuunnitteluvelvoitteen ulottaminen koskemaan myös peruskouluja

Esityksen oppilaitoksia koskevat tavoitteet

Oppilaitosten osalta esityksen todetaan tukevan lasten ja nuorten yksilöllistä kehittymistä ja rohkaisevan heitä toimimaan omien yksilöllisten taipumustensa ja kiinnostuksen kohteidensa mukaan sukupuolistereotyyppioista välittämättä.

Seksuaalinen häirintä ja häirintä sukupuolen perusteella on oppilaitoksissa todettu yleiseksi ongelmaksi. Tasa-arvovaltuutettu pitää tärkeänä, että oppilaitoksissa esiintyvän seksuaalisen häirinnän ja sukupuolen perusteella tapahtuvan häirinnän ehkäiseminen ja poistaminen mainittaisiin myös esityksen tavoitteena.

Oppilaitoksen tasa-arvosuunnittelu keinona toteuttaa asetetut tavoitteet

Esityksessä on todettu, että oppilaitosten tasa-arvosuunnittelua on seurattu ja se on havaittu hyväksi keinoksi edistää tasa-arvon toteutumista. Esityksestä ei selviä, mihin tämä arvio perustuu eikä siinä ole esitetty riittävästi perusteluja sille, että velvoite laatia tasa-arvosuunnitelma tulisi laajentaa koskemaan myös peruskouluja.

Sosiaali- ja terveysministeriön vuonna 2010 eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle laatimassa selvityksessä naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetun lain toimivuudesta on todettu, että

oppilaitosten tasa-arvosuunnittelussa on sekä määrällisiä että laadullisia puutteita ja huomattavalla osalla oppilaitoksia ei ole oppilaitoksen toiminnan kehittämiseen tähtäävää tasa-arvosuunnitelmaa lainkaan, vaikka niillä tasa-arvolain mukaan sellainen kuuluisi olla. Samaisessa selvityksessä kuitenkin todetaan, kuinka suunnitteluvaikeuksien laajentamisella koskemaan myös peruskouluja ”olisi merkitystä sukupuolten välisen tasa-arvon edistämiseksi ja segregaaation vähentämiseksi”.

Tasa-arvovaltuutettu on omassa valvontatyössään kartoittanut toisen asteen oppilaitoksissa, kaikissa ammattikorkeakouluissa sekä kaikissa yliopistoissa laadittujen toiminnallisten tasa-arvosuunnitelmien määrää ja laatua.

Näissä oppilaitosten toiminnan kehittämiseen tähtäävissä tasa-arvosuunnitelmissa on ollut huomattavia puutteita. Tasa-arvovaltuutetun tarkastamat suunnitelmat eivät ole täyttäneet tasa-arvolain asettamia vähimmäisvaatimuksia: esimerkiksi valtuutetun tarkastamista toisen asteen oppilaitosten tasa-arvosuunnitelmista noin 75 % on ollut puutteellisia.

Puutteena on usein ollut se, että tasa-arvosuunnitelmaa ei ole laadittu yhteistyössä henkilöstön ja opiskelijoiden edustajien kanssa. Oppilaitoksen toiminnallisen tasa-arvosuunnitelman ja oppilaitoksen henkilöstöpoliittisen tasa-arvosuunnitelman välistä eroa ei ole välttämättä ymmärretty. Yleistä on myös, ettei suunnitelma sisällä tasa-arvolain edellyttämää kartoitusta oppilaitoksen todellisesta tasa-arvotilanteesta eikä suunnitelmiin ole kirjattu konkreettisia toimenpiteitä esiin nousseiden epäkohtien korjaamiseksi. Siellä missä opiskelijoilta on kysytty naisten ja miesten välistä tasa-arvoa koskevista kokemuksista, paljastuu usein, etteivät opiskelijoiden vastaukset liity sukupuolten väliseen tasa-arvoon.

Kartoituksessa ilmenneiden puutteiden perusteella tasa-arvovaltuutettu on arvioinut, että tasa-arvosuunnittelua koskevaa velvoitetta noudatetaan tällä hetkellä heikosti. Valtuutettu ei pysty osoittamaan – ainakaan vielä – että velvoitteella olisi saavutettu merkittäviä tuloksia tasa-arvon edistämiseksi. Velvoitteen ulottaminen koskemaan myös peruskouluja on kunnianhimoinen tavoite eikä tasa-arvosuunnitteluvälisyyden säätämällä peruskouluille ainakaan nyky muodossaan välttämättä saavutettaisi toivottuja tuloksia.

Entistä nuorempien lasten tulisi osata arvioida, miten he kokevat sukupuolten välisen tasa-arvon toteutuneen omassa oppilaitoksessaan ja millä toimenpiteillä mahdolliset epäkohdat tulisi poistaa. Tasa-arvovaltuutetun mielestä esitysluonnoksessa ei ole riittävästi pohdittu, miten tasa-arvosuunnitelma käytännössä tehdään oppilaitoskohtaisesti peruskouluikäisten lasten kanssa, kun peruskoulun jo suorittaneidenkin toisen asteen ammattioppilaitoksissa, lukioissa tai ammattikorkeakouluissa opiskelevien nuorten tasa-arvotiedot ja -tietoisuus ovat osoittautuneet huolestuttavan heikoiksi.

Luonnoksessa hallituksen esitykseksi tunnustetaan peruskoulujen merkitys lasten omaksumiin rooleihin ja myöhempään koulutukseen ja ammattiin valikoitumiselle. Tasa-arvovaltuutettu yhtyy täysin esitettyyn näkemykseen, jonka mukaan on tärkeää edistää myös peruskouluikäisten lasten kasvamista suvaitsevaisiksi ja erilaisuutta kunnioittaviksi ihmisiksi, joiden omia valintoja eivät sukupuolistereotyytiat rajoita. Sukupuolten välisen tasa-arvon ja yleisen suvaitsevaisuuden edistäminen samoin kuin seksuaalisen häirinnän ja sukupuolen perusteella tapahtuvan häirinnän estäminen ja poistaminen tulee kytkeä tiiviisti kaikkeen oppilaitoksen ja sen kehittämistä koskevaan toimintaan. Tästä syystä on tarvetta tehdä peruskouluissa esiintyvät tasa-arvoon liittyvät ongelmat näkyviksi ja ryhtyä tarpeellisiin toimenpiteisiin tasa-arvon edistämiseksi myös peruskouluissa. Tasa-arvovaltuutettu toivoo, että tämä kasvatuksen ja koulutuksen merkitystä korostava kirjaus merkitsisi määrätietoista ja järjestelmällistä perusopetuslain mukaisin valtuuksin ja opetussuunnitelmien puitteissa tapahtuvaa koulutusta ja -kasvatusta tasa-arvon edistämiseksi.

Tasa-arvovaltuutetun oppilaitoksia koskevan valvontatyön kuvaus

Tasa-arvovaltuutettu on kartoittanut toisen asteen oppilaitoksissa, kaikissa ammattikorkeakouluissa sekä kaikissa yliopistoissa laadittujen toiminnallisten tasa-arvosuunnitelmien määrää ja laatua ja antanut kaikille näille oppilaitoksen toiminnan kehittämiseen tähtäävän tasa-arvosuunnitelman laatimista koskevan ohjeistuksen.

Valtuutettu on myös – nykyisten rajallisten resurssiensa sallimissa rajoissa – tehnyt oppilaitosvierailuja, joissa on myös käsitelty kyseisen oppilaitoksen tasa-arvosuunnitelmaa.

Valtuutettu käyttää suunnitteluelvoitteen valvonnassa jatkuvasti valvonnan tehosteena uhkaa siitä, että ellei suunnitelmaa toimiteta tai tiettyä menettelyä muuteta valtuutetun edellyttämällä tavalla, valtuutettu vie asian tasa-arvolautakuntaan. Tähän mennessä tasa-arvosuunnitteluelvoitteen valvonnassa ei ole ollut sellaista tilannetta, jossa oppilaitos ei olisi tasa-arvovaltuutetun kehotuksesta toimittanut valtuutetulle pyydettyä suunnitelmaa asetetussa määräajassa tai korjannut sitä pyydetyllä tavalla.

Luonnoksessa hallituksen esitykseksi todetaan myös, että ”lähes kaikissa korkeakouluissa ja yliopistoissa on tasa-arvosuunnitelma”. Suomessa sana ”korkeakoulu” käsittää sekä ammattikorkeakoulut että yliopistot. Näin ollen yllä oleva lause olisi syytä korjata esimerkiksi muotoon ”lähes kaikissa ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa on tasa-arvosuunnitelma”.

Ehdotetun uuden 5 a §:n sanamuoto

Oppilaitoksen tasa-arvosuunnitelmaa koskevaa uutta 5 a §:ää olisi tärkeä tarkentaa niin, että myös itse säännöksessä eikä pelkästään sen otsikossa painottuisi vähintäänkin nykyisen 6 b §:n säännöksen

mukaisella tavalla se, että kyse on toimenpiteistä tasa-arvon edistämiseksi. Tämän voisi toteuttaa esimerkiksi näin:

”Oppilaitoksen tulee vuosittain yhteistyössä henkilöstön ja oppilaiden tai opiskelijoiden edustajien kanssa laatia *oppilaitoksen toiminnan kehittämiseen tähtäävä* tasa-arvosuunnitelma.

Tasa-arvosuunnitelman tulee sisältää: 1) selvitys oppilaitoksen tasa-arvotilanteesta *ja siihen liittyvistä ongelmista*; 2) suunnitellut *tarpeelliset* toimenpiteet *tasa-arvon edistämiseksi*; ja 3) arvio aikaisempien toimenpiteiden toteuttamisesta ja niiden tuloksista.

Erityistä huomiota tulee kiinnittää *tasa-arvon toteutumiseen* oppilaitos- tai opiskelijavalinnoissa, opetuksen järjestämisessä ja opintasuoritusten arvioinnissa sekä *toimenpiteisiin* seksuaalisen häirinnän ja sukupuoleen perustuvan häirinnän ehkäisemiseksi ja poistamiseksi.”

Tasa-arvovaltuutetun resurssit

Hallituksen esitykseen tulee sisällyttää huomattavasti nykyistä perusteellisempi arvio siitä, millaisia henkilöstötarpeita ehdotetuista uusista velvoitteista aiheutuu tasa-arvolakia valvovalle tasa-arvovaltuutetulle, ja lainuudistukseen tulee kytkeä valvontaviranomaisen resurssien kehittäminen.

Tässä arviossa tulee ottaa huomioon jo aiemmin toteutetuista tasa-arvolain uudistuksista aiheutuneet huomattavat lisäresurssitarpeet. Huolimatta tasa-arvolain mittavista uudistuksista 2000-luvulla tasa-arvovaltuutetun resurssit ovat kasvaneet vain alle kahdella henkilötyövuodella. Tasa-arvovaltuutetun toimistolla oli vuonna 2002, siis vuonna 2001 toteutetun organisaatiouudistuksen jälkeen, käytössään 8,8 henkilötyövuotta ja vuonna 2012 käytettävissä olevia henkilötyövuosia oli 10,5.

Erityisesti vuonna 2005 tasa-arvolakiin lisätty velvollisuus tehdä palkkakartoitus osana työpaikkojen tasa-arvosuunnitelmia ja muita kuin peruskouluja koskevan tasa-arvosuunnitteluvälvoitteen säätäminen oppilaitoksille ovat lisänneet tasa-arvovaltuutetun työmäärää. Tasa-arvovaltuutetun nykyisellä henkilömäärällä tasa-arvosuunnitelmien ja palkkakartoitusten valvontaa voidaan toteuttaa täysin riittämättömästi. Myös syrjäntäkieltojen valvonnan edellyttämien henkilöresurssien tarve on kasvanut erityisesti vuonna 2005 ja 2009 toteutettujen tasa-arvolain uudistusten vuoksi. Tästä syystä tasa-arvosuunnitelmien tehokkaampaa valvontaa ei voida järjestää tasa-arvovaltuutetun toimiston nykyisten virkamiesten työtehtävien uudelleenorganisoinnilla.

Tasa-arvosuunnitelmien valvontaan käytettävissä olevien henkilöstövoimavarojen puute kasvaa entisestään, jos tasa-arvosuunnitteluvälvoittelu ulotetaan esityksen mukaisesti myös peruskouluihin.

Myös sukupuolivähemmistöjen syrjäntäsuojaa ja tasa-arvon edistämistä koskevien säännösten lisääminen tasa-arvolakiin kasvattaa lisähenkilöstön tarvetta. Sukupuolivähemmistöjä koskevien kysymysten kä-

sittelemine on jo tähän mennessä edellyttänyt resurssien suuntaamista muista valvontatehtävistä niihin ja lainuudistuksen jälkeen tasa-arvovaltuutetun toimistossa vireille tulevien, sukupuolivähemmistöjä koskevien asioiden määrän voidaan olettaa lisääntyvän.

Eduskunta on maaliskuussa 2011 hyväksynyt naisten ja miesten välistä tasa-arvoa koskevan selonteon johdosta kannanoton siitä, että tasa-arvotyön voimavaroja lisätään muun muassa osoittamalla tasa-arvovaltuutetulle määrärahat lisähenkilöstön palkkaamiseen tasa-arvolain edistämisvelvoitteiden valvonta- ja ohjaustehtävien hoitoon. On välttämätöntä, että tasa-arvovaltuutetulle annetaan nämä lisävoimavarat viimeistään nyt vireillä olevan lainuudistuksen astuessa voimaan.

Tasa-arvovaltuutettu

Pirkko Mäkinen

Ylitarkastaja

Minna Lundell-Kiuru

Tämä asiakirja on lähetetty yllä mainitulle vastaanottajalle sähköisesti. Asiakirjan allekirjoitettu taltiokappale säilytetään tasa-arvovaltuutetun toimistossa.